

s hviezdami literatúry

Ľuboš Jurík

Louis Aragon

Camilo José Cela

Frederick Forsyth

Günter Grass

Valentin Katajev

Milan Rúfus

Françoise Saganová

Georges Simenon

Ladislav Ťažký

Jan Werich

Bohumil Hrabal

Saul Bellow

Ray Bradbury

Allen Ginsberg

Anna Seghersová

Arthur Miller

John Updike

PERFEKT

Ľuboš Jurík

Dialógy s hviezdami literatúry

L'uboš

Louis Aragon

Camilo José Cela

Frederick Forsyth

Günter Grass

Valentin Katajev

Milan Rúfus

Françoise Saganová

Georges Simenon

Ladislav Ťažký

Jan Werich

Bohumil Hrabal

Saul Bellow

Ray Bradbury

Allen Ginsberg

Anna Seghersová

Arthur Miller

John Updike

PERFEKT

Text © Ľuboš Jurík
Photographs © author's archive
Design © Pavol Janoško 2014
Cover Design © Pavol Čisárik 2014
Slovak edition © Perfekt 2014

Kniha vyšla s finančnou podporou Ministerstva kultúry SR.

Dialógy s hviezdami literatúry

Autor textu: Ľuboš Jurík
Fotografie: archív autora

Jazyková redaktorka: Viera Gründlerová
Grafická úprava a zalomenie: Pavol Janoško, DTP Perfekt
Obálka: Pavol Čisárik

Vydal Perfekt, a. s., Karpatská 7, 811 05 Bratislava,
ako svoju 683. publikáciu.
Rok vydania 2014
Prvé vydanie
Tlač: Tiskárna PROTISK s. r. o., České Budejovice

Knihu si môžete objednať vo vydavateľstve PERFEKT, Karpatská 7,
811 05, Bratislava 1, fax: 02/52 49 97 88, e-mail: odbyt@perfekt.sk
alebo kúpiť na rovnakej adrese v Kníhkupectve Vojtecha Zamarovského,
alebo na www.perfekt.sk s 30 % zľavou.

Elektronickú verziu tejto knihy si môžete kúpiť na www.martinus.sk,
www.dibuk.sk, www.datart.sk a www.prestigio.sk.

ISBN 978-80-8046-675-6
www.perfekt.sk

Návraty k dialógom

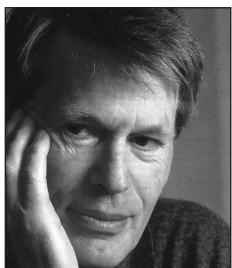
Keď vznikali rozhovory s poprednými slovenskými, českými, európskymi či americkými spisovateľmi, nemohol som vždy uverejniť úplné znenie odpovedí. Bolo to z jednoduchého dôvodu: vyjadrenia mnohých spisovateľov sa nezhodovali s vtedajšou oficiálnou líniou, respektíve propagandou, a ich názory by sa do knihy nedostali. Platí to o každom z nich – napríklad Louis Aragon po okupácii vojsk Varšavskej zmluvy a nasledujúcom tvrdom normalizačnom období hovoril o Československu ako o Biafre ducha, Günter Grass v tom čase podporoval českých a slovenských disidentov, Allena Ginsberga z Československa vyhostili, keď mu dali študenti titul Kráľ majálesu. Uverejniť rozhovor s Ladislavom Mňačkom bolo úplne nemožné, ako aj dať priestor Bohumilovi Hrabalovi, keď pochvalne hovoril o Alexandrovi Dubčekovi, či Jaroslavovi Seifertovi, ktorý sa smutne sťažoval na pomery vtedajšej spoločnosti. Jan Werich s trpkosťou v hlase hovoril o tom, aké mal problémy s cenzúrou. Preto som sa k týmto rozhovorom vrátil. Snažil som sa ich skompletizovať, doplniť o tie pasáže, ktoré síce odzneli, ale neboli zverejnené. Tak dostali Dialógy s hviezdami literatúry nový, plastickejší rozmer. Odzrkadľujú nielen rozpornosť doby, ale aj možnosti, aké som mal ako autor rozhovorov, aké ich mali vydavatelia, ktorí tieto dialógy vydávali. Hovoria však aj o samotných autoroch, ktorí nekompromisne pomenúvali veci a javy pravými menami, no čitateľ sa o nich nedozvedel. Boli to spisovatelia, ktorým som dodatočne napísal (poslal mail), aby rozhovory doplnili: odpísal mi čerstvý držiteľ Nobelovej ceny Jean-Marie Gustave Le Clézio, s ktorým som po celé roky udržiaval

aspoň formálny písomný kontakt, Frederick Forsyth, ktorý sa tak rozpísal, že som z priestorových limitov nemohol všetky odpovede uviesť. Niektoré rozhovory sa mi však nepodarilo získať: autorka Harryho Pottera Joanne Kathleen Rowlingová mi napísala, že sa zaoberá charitou, prednáškami, besedami, investovala celý milión libier, aby sa Škótsko neoddelilo od Anglicka (žije v škótskom Edinburgu) a na rozhovory jej neostáva čas. Umberto Eco sa odvolal na povinnosti vysokoškolského pedagóga a neurčito naznačil, že niekedy inokedy sa k rozhovoru môžeme vrátiť. Viem, že sa k nemu už nevrátime. Neuspel som ani u Harukima Murakamima, Paola Coelho a Amosa Oza.

Keďže printová verzia knihy má z hľadiska rozsahu limitovaný počet strán, museli sme sa s vydavateľom rozhodnúť, koho do knihy zaradíme a kto vypadne. Pre mňa, autora, to bolo bolestné rozhodovanie. V elektronickej verzii však čitateľ nájde aj dialógy s ďalšími veľkými autormi, ako sú Bulat Okudžava, Johannes Mario Simmel, Čingiz Ajtmatov, Elia Kazan, Kurt Vonnegut, Irving Stone, Pavel Kohout, Norman Mailer, Leonid Leonov, Vojtech Zamarovský, Romain Gary...

Dialógy s hviezdami literatúry sú nielen svedectvom o literatúre a o jej hviezdach, ale aj svedectvom o čase, v ktorom vznikali. Môžu byť príručkou a hodnotným čítaním pre tých, ktorých zaujíma nielen výsledný literárny text, ale aj názory jeho tvorcov, ich tvorivé či osobné trápenia a radosti. Ak táto kniha dialógov naplní túžbu po poznaní, tak návraty k dialógom neboli márne.

A handwritten signature in cursive script, reading "Ľubo Jurík". The signature is written in dark ink on a light background.

JEAN-MARIE GUSTAVE LE CLÉZIO

*Človek musí zmeniť
sám seba*

Debut dvadsaťtriročného francúzskeho spisovateľa Jeana-Maria Gustava Le Clézia (1940) vyvolal mimoriadnu literárnu senzáciu. Za svoju prvotinu Zápis o katastrofe (Le Procès-verbal, 1963) dostal autor jednu z hlavných literárnych cien – Renaudotovu cenu – a ihneď sa zaradil medzi spisovateľov, o ktorých sa v literárnom svete najviac diskutovalo. Každá jeho ďalšia kniha bola prijatá s literárnym hurhadjom a čoraz väčším čitateľským záujmom. To však vôbec neznamená, že by autor vyvolával lacné senzácie. Naopak. Máloktoľ francúzsky spisovateľ píše s takým zaujatím, tak vážne, naliehavo i filozoficky múdro, ako tento enfant terrible modernej prózy. Novely z knižky Horúčka (Lè Fièvre, 1965) sú vášnivou výpoveďou o apokalyptickom videní sveta, ktorému hrozí skaza. Le Clézio nemilosrdne odhaľuje mechanizmy spoločnosti. Robí tak s drastickou psychoanalýzou javov, jedincov i komunit. Le Clézio sa narodil na juhu Francúzska v Nice, kde žije a kam situoval viacero svojich diel. Je autorom pôsobivých diel, v ktorých sa zložitými a neraz rozpornými literárnymi cestami snaží upozorniť na problémy ľudského bytia a vedomia v pretechnizovanom svete, ktorý plodí vojny a sociálnu nespravodlivosť. Napísal prózy Potopa (Le Deluge, 1965), Kniha únikov (Le livre des fuites, 1969), Vojna (La guerre, 1970), Hai (1971), Obri (Les Géants, 1973), spomenúť treba

jedno z jeho kľúčových diel Púšť (Désert, 1980), za ktoré dostal Grand Prix Paula Moranda Francúzskej akadémie, ďalej Hľadač zlata (Le Chercheur d'or, 1985), Jar a iné obdobia (Printemps et autres saisons, 1989), Onitsha (1991), Bludná hviezda (Étoile errante, 1992), Zlatá ryбка (Poisson d'or, 1996), Afričan (L'Africain, 2004), Uránia (2006) a iné. Le Clézio je tiež autorom mnohých esejí, polemických článkov a úvah. Ako sa sám vyjadril, písanie je pre neho obranou proti svetu. V roku 2008 dostal J.-M. G. Le Clézio Nobelovu cenu za literatúru. Komisia odôvodnila jeho nomináciu slovami, že „ide o autora zlomu, poetického dobrodružstva a zmyslovej extázy, prieskumníka ľudstva za hranicami súčasnej civilizácie.“

• • •

Vaše knihy pripomínajú výbuchy nepokoja, nepokoj sám. Je to nepokoj vecí, vzťahov, mozgu, hmyzu i galaxií: sám znepokojený znepokojujete čitateľa. Mohol by som povedať, že zmyslom literatúry – ak ona má nejaký zmysel – je zápas o dokonalý život, a preto paradoxne je hlavnou témou literatúry nedokonalosť. Ak by to mohlo platiť všeobecne, dvojnásobne to platí o vašej tvorbe.

Neverím, že literatúra je dokonalá a neverím ani tomu, že literatúra sa o takúto dokonalosť usiluje. Dokonalé sú len matematické vzorce a ani to nie je isté. Možno by sa však dalo povedať, že nepokoj človeka vyplýva práve z tejto nedokonalosti. Lenže, pýtam sa, kde a v čom spočíva dokonalosť? Ako nájsť harmóniu, keď nevieme, kde ju hľadať? Moderný človek žije odlúčený a odtrhnutý od svojich vlastných mýtov aj od seba samého, a to je možno dôvod, prečo nemôžem písať bez znepokojenia. Sme znepokojení, pretože sa vzdáľujeme od seba samých, vzdáľujeme sa od ideálu a znepokojujú nás desivé veci tohto sveta: vojna, odcudzenie, hlad, bieda, náboženská neznášanlivosť, nespravodlivosť. Harmónia nemôže prebývať v nikom z nás, kto má trochu

svedomia. Svedomie nemôže súhlasiť s vojnami a nespravodlivosťou, ergo, nemôže vzniknúť súlad v duši. Kým bude jestvovať zlo, nemôže jestvovať harmónia. A z toho pochádza nepokoj človeka. Znásobene nepokoj spisovateľa. Aj samota je prejav nepokoja. Celá moderná literatúra od Franza Kafku až po Malcoma Lowryho vyjadruje obavu zo samoty. Bez viery v mýtus je človek sám. A môže túto vieru navrátiť literatúra? Neviem.

Hovoríte „sám“, hovoríte „samota“. Ale nie je človek vždy sám, aj keď je medzi ľuďmi? Napokon, byť sám, resp. byť sám sebou, to je základný predpoklad ľudskej existencie.

Tak ako vy i ja si myslím, že samota je pre človeka podstatnou podmienkou, pravda, za určitých okolností. Len keď je človek sám, môže si uvedomiť svoju identitu. Ale človek pritom potrebuje ľudí, rovnako preto, aby si uvedomil svoju osobnosť a aby pocítil aj silu ľudského kolektívu. Aj v Biblii sa hovorí, že dvom sa kráča lepšie ako jednému. Pokiaľ ide o literatúru, o modernú literatúru – prinajmenšom od Kafku – tam je nepokoj vyjadrením iného pocitu. V eposoch alebo v antických bájach cítil človek aj v tej absolútnej samote pôsobenie mýtov, čiže prítomnosť bohov, a keď nie bohov, tak cítil spolupatričnosť s prírodou, pretože sám sa za prírodu pokladal. Je to tak, napríklad, v Homérovej Odysei. Moderná literatúra však dnes hovorí najmä o revolte proti tejto samote či proti osamotenému postaveniu človeka medzi ľuďmi a v spoločnosti. Obrazne povediac, človeku chýba podpora oných antických bohov: nemá v čo veriť. A z toho vyplýva odcudzenie, rozpoltenie osobnosti a chaos v myslení. Pripočítajte k tomu sociálne neistoty, strach z budúcnosti, náboženský fundamentalizmus, krach multikulturalizmu a máte takmer dokonalý obraz samoty.

Váš prvý román Zápis o katastrofe vyšiel, keď ste mali dvadsaťtri rokov a hneď ste zaň dostali Renaudotovu cenu. Váš vek a veku primerané skúsenosti sa museli prejaviť aj v myslení a konaní váš-

ho hrdinu Adama Polla. Adam žije v stave permanentného ohroženia, negácie, je vykoľajený, prežíva úzkosť z nepochopenia a nedorozumenia. Dovoľte mi otázku: je to autoštylizácia, alebo prototyp mladej frustrovanej generácie?

Nie, nemôžem hovoriť o autoštylizácii. Prípád Adama Polla nie je prípad Le Clézia. Adam žil v starom a opustenom dome ako vydedenec spoločnosti, pozoroval iba hmyz, prírodu a more, pozoroval ľudí, psov i seba, bál sa, pretože nevedel komunikovať, bál sa sveta, v ktorom bolo veľa násilia a kde sa posunuli civilizačné hodnoty, bál sa vojny, ktorá sa mohla kedykoľvek začať. Adam Pollo nedokázal s ľuďmi komunikovať. Lenže ja som nežil ako on, ja predsa s ľuďmi komunikujem – píšem. Isté však je, že Adam Pollo mal v sebe niektoré črty francúzskej mladej generácie svojho času. Veľa mladých ľudí sa predsa nevie nájsť, nemôže sa vyrovnáť so spoločenskou situáciou, nedokáže sa zakotviť, realizovať sa, pretože nemajú vyhovujúce postavenie, uráža ich správanie úradov, nevidia východisko, nenávidia spoločnosť a sú zúfalí. Mnohí z nich, tak ako Adam, skončia na psychiatrii. Nedokážu byť ani uvedomelí, necítia spolupatričnosť, ale nedokážu sa ani vzbúriť a revoltovať. To však nie je obraz celej generácie, pretože väčšina sa búri a revoltuje, vedome či intuitívne, hľadajú východiská, aj keď to nie je jednoduché. Preto si nemyslím, že Adam Pollo je predstaviteľom a hrdinom svojej doby, ani že jeho postava stelesňuje francúzsku mládež ako celok. Ani také literárne postavy, ako sú Roquetin alebo Nemsault, neboli predstaviteľmi predvojnového Paríža či Alžírsku pred oslobodením z kolonializmu. Skôr si myslím, že ich príbehy sú situované mimo času, alebo do iného času, vymysleného literárneho času.

Pocit životnej neistoty, vratkosti a nedôvery v jestvujúci poriadok vecí a spoločenských vzťahov prerastá v niektorých vašich knihách do skepsy. V predslove ku knihe noviel Horúčka ste napísali: „Žijeme vo svete, ktorý je veľmi vratký.“ Vaše postavy rezignujú. Mno-

hým z nich chýba gesto vzbury, chýba čin, odpor, revolta. Vyzerá to potom tak, že je v ľudskej prirodzenosti poddávať sa okolnostiam, rezignovať pod ťarchou osudu. Ale to predsa nie je pravda...

Hovoríme o revolte, o odpore, predovšetkým v zmysle spoločenskom, v zmysle sociálnom, teda o revolte, ktorá by menila daný spoločenský poriadok, menila by sociálnu a spoločenskú štruktúru. Musíme si však povedať, že moje postavy nenarážajú len na spoločenské mantinely a obmedzovanie, nesužujú ich len sociálne pomery, ale trápi ich najmä to, čo je v ich vnútri, narážajú na svoje dispozície, na vlastný osud, aj na svoju vlastnú zodpovednosť za život. Prirodzene, snažia sa aj vzoprieť a búriť proti konkrétnym spoločenským a sociálnym pomerom, ako som to opísal v románe Obri. Bojújú, ale tento zápas ich nesmierne vyčerpáva a moje postavy sú z neho zničené. Keď sa im zdá, že napokon zvíťazili nad vonkajším násilím, tak je to len zdanie, je to len preto, aby spoznali a pochopili to násilie, ktoré je v ich vnútri, ktoré páchajú sami na sebe. Inými slovami, v nás samotných sú obmedzenia, ktoré musíme prekonať, ak chceme prekonať obmedzenia vonkajšie.

Pochopil som to tak, že človek je v boji s osudom determinovaný svojou biologickou a nervovou štruktúrou. Nemusi to tak byť. Človek nebojuje s obmedzeniami svojho tela a mozgu, ale vždy len proti niekomu inému – proti iným ľuďom, proti sociálnej a spoločenskej štruktúre, proti džungli zákonov, proti času...

Asi ste ma zle pochopili, alebo som sa nevyjadril jasne. Zápas – ak to možno nazvať zápas – proti biologickému ustrojeniu a limitom vlastného tela, je rovnako intenzívny ako zápas proti zlému a nespravodlivému spoločenskému systému. Povedzme si to ešte takto: ak chcete zapaľovať, musíte sám horieť, ak chcete riešiť zložité matematické úlohy, musíte poznať základné vzorce, ak chcete bežať, musíte prekonať lenivosť svojich svalov. Človek musí zmeniť sám seba, aby mohol dúfať, že zmení svet, či aspoň svoj život. Ale meniť sám seba, to znamená aj prijať a akcepto-

vať historický proces, čiže akceptovať osobné dejiny ako súčasť dejín všeobecných. Znamená to bojovať proti tomu, kto je utláčateľ, kto je tyran, kto vykorisťuje, ale aj proti tomu, aby človek pasívne prijímal zlo. A ešte dodám, že človek nebojuje len proti niečomu, ale aj za niečo: za pravdu, za lásku, za porozumenie, za spravodlivosť.

V zbierke Horúčka ste použili výraz „materialistická extáza“. Ak sa nemýlim, je to trochu expresívne slovné spojenie, je to túžba nájsť v odcudzenom svete nedeliteľnú a nedotknuteľnú morálku. Je to okamih, keď vykoľajený hrdina zostupuje až k samým koreňom bytia a tam hľadá pravdu o svojej existencii. Napísali ste aj esej Materialistická extáza (L'Extase matérielle, 1967), kde ste vysvetlili nielen tento pojem, ale aj svoju koncepciu života. Nazdávam sa, že pre potreby nášho rozhovoru je dôležité, aby sme sa k tomuto pojmu vrátili.

Je dosť ťažké vysvetliť niekoľkými vetami celý tento komplex problémov, ktorý ste nadhodili. Materialistická extáza – tieto slová majú pre mňa význam už veľmi dávno. Unikol som náboženskej viere a hľadal som náhradu za tento mýtus. Pochopil som, že vo mne je ferment či akýsi podnetný a podnecujúci prvok inej viery, iného osvietenia a inej inšpirácie ako je náboženstvo. Čiže, veľmi zjednodušene povedané, je to viera v človeka a v jeho schopnosti. To je podstata materialistickej extázy: keď človek pochopí, že najväčší mýtus je on sám, že všetka sila je ukrytá v jeho bytí, že on sám dáva do pohybu v ňom utajenú energiu a že ľudský mozog a duševno predstavujú energiu nebývanej a nepreskúmanej hodnoty.

Často si dávate otázky, na ktoré sa nedá odpovedať, kráčate po cestách, ktoré nikam nevedú. Hľadáte úniky zo sveta dehumanizácie. Aj vaša Kniha únikov je históriou márných útekov človeka, ktorý uteká pred civilizáciou, pretvárkou, pred tradíciami, pred sebou – ale márne. Východisko však musí byť – kde?

Kniha únikov je pokusom zobrazit človeka, ktorý si v dnešnom svete márne hľadá pokojné miesto, pretože takého pokojného miesta niet. Človek uteká z jedného miesta zemegule na druhý, aby sa zbavil pút minulosti i prítomnosti, ale to naozaj nie je možné. Sme odsúdení na život s minulosťou i dneškom, nemôžeme sa vymaniť z obručí, ktorými nás opantala tradícia. Vy sa, pravda, pýtate, kde je východisko. To neviem, hoci nejaké východisko by malo byť. Možno je v budúcnosti, ale to nie je isté. Ja som sa však nepokúšal za každú cenu hľadať východisko. Myslím si, že dobre sformulovaná otázka je niekedy viac ako pokus o odpoveď.

Často sa vo svojich prózach vraciate k apokalyptickej vízii sveta. V románe Potopa hrdina skaze neunikne, no próza Vojna je v tomto ohľade optimistickým posolstvom. Mesto-svet je dejiskom desaťtisícročnej vojny a ľudia pociťujú vojnu ako nevyhnutnosť. Hrdinka románu Bea B. sa však vzbúri, je symbolom nádeje, je nádejou nového človeka, ktorého vedomie bude mať inú podobu. Z akých pohnútok a pocitov vznikol tento román? Prečo tak naliehavo pociťujete obavu z vojny?

Vojna je to, čo ma desí, vojna ma najviac znepokojuje, možno aj preto, že patríam ku generácii, ktorá sa narodila začiatkom druhej svetovej vojny. Moje prvé kontakty so svetom a detstvom boli kontakty s vojnou. Keď som rástol, dorastal, dospel, vždy a znovu sa hovorilo o vojne, o nejakej ďalšej a ďalšej vojne. Sotva sa skončila druhá svetová vojna, už tu boli boje o Suez, rozdelená Kórea, vojna o Alžírsko, o Vietnam. Neustále nejaké vojny, ktoré gniavia túto planétu ako hnisavé rany. A to je doteraz, do súčasnosti. Vnímam to ako vedomie kontinuálneho pokračovania násilia a zla. Nemohlo ma to obísť. Osobitne som pociťoval hlúpu koloniálnu vojnu s Alžírskom. Proti vojne vo Vietname sa zdvihla vlna hippies. O genocíde v Biafre som písal v próze Onistha. Stredný a Blízky východ je v permanentnom vojnovom stave. Irán, Irak, Afganistan, Kaukaz. Zdá sa, že to nemá konca. Kedy sa to skončí? Napriek rôznym dohodám

o odzbrojení nám nad hlavami visia atómové zbrane, hromadia sa bomby, ktoré by niekoľkokrát zničili zemeguľu. Násilie sa stupňuje, priekupníci so zbraňami majú čoraz lepší biznis. Pýtam sa, či sa to niekedy skončí. A keď sa to skončí, či to nebude apokalypsa. Nedivte sa, že ma to trápi. Zároveň však v sebe žijím nádej, že ľudský rozum raz tomu urobí koniec a všetkých tých bláznivých služobníkov extrémizmu, veľkokapitálu a autoritatívnych politikov zmetie do mora. Narodil som sa, ako som spomenul, počas vojny, a hoci to nebol najvhodnejší čas, predsa je to len dôkaz, že ľudia žijú a rodia sa aj v tých najhorších podmienkach, že život je napokon mocnejší ako smrť. Tak podobne som to chcel povedať aj v románe Vojna.

Román Obri je alegóriou, je obrazom manipulácie človeka v konzumnej spoločnosti. Je to obraz psychologickéj agresie, straty humanity jednotlivca a sveta, ktorý plodí vojny. Ale človek v tejto knihe už nie je bezradný, búri sa a revoltuje.

Áno, je to alegória, ale vychádza zo súčasných pomerov. Pokúšal som sa povedať čosi o konzumnej spoločnosti, ktorá manipuluje človekom podľa svojich predstáv, ohlupuje ho reklamami a núti ho kupovať veci, ktoré nepotrebuje. Ľudia vytvorili istú štruktúru spoločnosti, a potom sa stali obeťou tejto štruktúry. Východisko je v zbúraní starého systému a vytvorenie nového systému na sociálne spravodlivej platforme. To je prvok revolty. Búriaci sa jedinec, búriaca sa spoločnosť nemá vždy jasnú predstavu, čo bude potom, keď sa starý systém zničí, revolucionári sú málokedy pripravení stavať, keďže vedia len rúcať. Už som však vrazil, že človek meniť svet nemôže, môže však meniť sám seba, a potom spolu s inými, s kolektívom rovnako naladených ľudí, môže usmerňovať dejinné procesy.

Protipól západnej civilizácie, ktorý charakterizuje kult kapitálu, zničeného životného prostredia, planého intelektualizovania a zdeformovaných ľudských vzťahov, ste vytvorili v próze Hai. Opisujete

život indiánskeho kmeňa s jeho kultúrou, čistými vzťahmi, túžite splynúť s jeho životom. Nechajme teraz bokom, či je to reálne, dôležité sú však otázky: je to spôsob, ako riešiť rozpory v spoločnosti i v sebe samom? Nie je to únik? Môže sa civilizácia vrátiť tam, kde je indiánsky kmeň? To je idealizmus...

Neviem, či to nezjednodušujete. Nie som si istý, či možno nazvať idealizmom návrat k prvotnému a primitívnemu spôsobu života. Civilizačný proces so všetkými negatívnymi dôsledkami sa posunul tak ďaleko, že v mnohých prípadoch zdeformoval v ľuďoch všetko ľudské a premenil ich na nemysliace roboty. Keď volám po návrate k hodnotám, to nemôže byť idealizmus. Dlhodobu som žil medzi indiánmi v Paname, Mexiku a Guatemale, spoznal som ich zvyky, spôsob života, hodnoty a tradície, spoznal som mysticismus indiánov z kmeňa Embera, ktorý žil v istej forme panteizmu. Iste, nemožno sa vrátiť tam, kde sa oheň kresal kameňom, ani tam, kde sa voda pila z dlaní. Pokrok sa zastaviť nedá, to akoby sa niekto pokúšal zastaviť čas. To je nezmysel. Ide mi o niečo iné. Chcem povedať iba to, že aj moderný človek sa musí, takrečeno, znovu namočiť do pôvodného prameňa svojej existencie, aby spoznal skutočný význam takých jednoduchých a krásnych slov, ako je sloboda, rovnosť, hĺbka reálna, zmysel pre skutočné umenie, poznanie seba samého, poznanie sveta a rytmu života.

Hovoríte o pojmoch sloboda, rovnosť, zmysel pre umenie, rytmus života... Vznešené slová. Ale čo tieto pojmy znamenajú, aká je ich skutočná hodnota?

Sloboda, rovnosť, umenie, rytmus života – nie sú pre mňa len pojmami, ale životnou realitou a životnými skúsenosťami. Vrátim sa k našej predošlej téme: môže či nemôže človek zmeniť svet, ak nezmení seba? Aj tieto pojmy totiž súvisia s vnútorným usporiadaním človeka. Možno hovoriť o slobode, ak človek nie je slobodný najskôr sám v sebe? Môžeme hovoriť o kráse, keď je náš svet škaredý, môžeme hovoriť o slobode, keď je človek otrokom?

Možno sa k týmto otázkam vrátíme po rokoch. Mohli by sme o nich diskutovať celé hodiny. Rád by som však hovoril aj o niektorých problémoch čisto literárnych. Literárna kritika vás často a rada označuje za pokračovateľa tendencií nového románu. Aj keď máte isté spoločné znaky s predstaviteľmi tohto prúdu, som presvedčený, že ste najmä epik. Vaša próza nemá tú istú štruktúru, tú istú podstatu ako nový román...

Ak mám byť úprimný, vôbec nie som informovaný o otázkach literárnej teórie a je mi dosť jedno, kam ma kritika zaradila. Myslím si, že každý píše, čo cíti, pretože to tak má byť a nie inak. Na novom románe sa mi páči to, čo je pravdivé a nemôže byť povedané iným spôsobom. Obsah si našiel formu. Páči sa mi Cesta po Flámsku (La Route des Flandres) od Clauda Simona, alebo Planetárium Nathalie Sarrautovej, aj Robotník času (L'Emploi du temps) od Michela Butora. Rovnako sa mi páči Augustové svetlo Williama Faulknera či Manhattan transfer od Johna Dos Passosa. Inšpirovali ma básnici John Kaets a W. H. Auden, Lautremontov mysticismus, určite aj Henri Michaux a medzi prozaikmi J. D. Salinger a Ernest Hemingway. A pravdaže, Albert Camus a Antonin Artaud. Nevedel by som povedať prečo. Možno preto, že každý z týchto spisovateľov vyjadril svoju pravdu, svoju reč, svoj rytmus, svoj život. Ja sa najradšej vyjadrujem k súčasným problémom a k tomu, čo je dnešné, čím žijem. Román však musí hovoriť nielen k súčasnosti, ale aj k budúcnosti – ako kniha o Gilgamešovi, ako epické hrdinské spevy či príbehy amerických indiánskych lovcov.

Vašu tvorbu ovplyvnilo aj vaše detstvo, vaša najbližšia rodina – otec, matka, starý otec...

Môj otec pochádzal z Veľkej Británie, matka bola Francúzka, detstvo som striedavo prežil v Nigérii, v Anglicku, na Mauríciu, na juhu Francúzska. Osudy mojich blízkych mi poskytli zaujímavé témy. Rozprávač Alexis z románu Hľadač zlata je v štylizovanej podobe môj deda Léon, próza Onitsha je inšpirovaná

mojím detstvom v Afrike, dedo Léon sa opäť zjavuje v próze Karanténa (La Quarantaine, 1995), o mojom otcovi píšem v románe Afričan a postava Ethel Brun v diele Kolotoč hladu (Ritornele de la faim) je podobou mojej matky. Život sám osebe poskytuje dosť námetov. Stačí, ak má spisovateľ otvorené oči a citlivé srdce. Napísal som aj akúsi štylizovanú autobiografiu v diele Revolúcie (Révolutions, 2003).

Tematický záber vašej tvorby je veľmi široký a pestrý, ale takmer v každom diele zaznieva téma životného prostredia a znečisťovania ovzdušia. Švédská akadémia vied vás za váš prínos do tejto oblasti ocenila s odôvodnením, že ide o „významného a angažovaného ekologického spisovateľa“. Životné prostredia ako vážnu tému riešite v dielach Terra Amatta, Kniha útekov, ale už aj v spomenutých prózach Uránia, Vojna, Obri a iných. Ako vnímate tento problém? Je vôbec riešiteľný?

Je to problém, ktorý nemôžete nevidieť, ktorý vás nemôže nechať ľahostajným, ak cítite aspoň akú-takú zodpovednosť za smerovanie ľudstva. Otázka znečisťovania životného prostredia nie je pritom ničím novým, nie je to problém, ktorý sa tu zjavil z večera do rána. Už od čias priemyselnej revolúcie sa začala meniť celosvetová mapa vzduchu, pôdy, morí, riek, potravinového reťazca. Vtedy to ľudia považovali za prirodzené, bagatelizovali zmeny, dokonca to považovali za nevyhnutnosť, bez ktorej by nebolo pokroku. Pravda je, že vtedy ešte zmeny neboli také výrazné, vzduch sa dal ešte dýchať, voda piť. Ľudia ešte nezačali s kľčovaním pralesov, nevypúšťali plyny z tovární, ktoré zamorovali ovzdušie, atómové zbrane ešte nejestvovali. Až tridsiate roky 20. storočia a najmä druhá polovica tohto storočia bola akýmsi prelomom: začalo sa to, čomu hovoríme globálne otepľovanie. Priemyselné veľmoci – vrátane USA, Ruska, Indie, Japonska, dlho váhali, kým obmedzili plynové emisie, ktoré vytvárali skleníkový efekt. Naša planéta má veľkú regeneračnú schopnosť, ale nie je schopná nekonečnej reprodukcie, tým

skôr, že globálne znečisťovanie životného prostredia je čoraz agresívnejšie a nebezpečnejšie. Dopad nepretržitého ničenia planéty bude katastrofálny: už teraz to pociťujeme. Márne sú volania vedcov, aktivistov, umelcov, aj niektorých politikov, aby ľudstvo prijalo zásadné opatrenia, aby sa tieto šialené kroky k likvidácii zeme zastavili. Zdá sa, že stav je čoraz horší. Mňa to hlboko znepokojuje, až do takej miery, že pochybujem o zdravom rozume, ktorý nám príroda či Boh, nadelili.

Vo vašich prózach je viacero naliehavých otázok o osude človeka a ľudstva, až to človeka deprimuje. Neustále sa pýtate na zmysel existencie človeka, až ma to núti spýtať sa na zmysel literatúry a na to, ako ona môže veci meniť.

Zmysel literatúry? To je spev o človeku, to je jeho vzývanie, jeho ozdobovanie, je to reč, ktorou človek realizuje výzvy a odpovede. Je rovnako krásna ako farby kvetov, dokonalosť hmyzu, spev vtákov, zložitá stavba mušlí. Literatúra je poznanie, no zároveň aj rozčarovanie z poznania.

Čiže privilegium poznávať svet nám prináša rozčarovanie z toho, že nevíš o svete nič nové: všetko tu už bolo. Poznanie nerobí človeka šťastnejším. Alebo: čím viac človek pozná, tým je bezradnejší?

Nemôžem prijať kliše, že všetko tu už bolo. Často sa používa a takmer vždy je nesprávne. Všetko tu ešte nebolo, svet sa predsa mení, vyvíja, prichádzajú nové výzvy a poznanie, výskum otvára ďalší priestor, o ktorom ľudstvo kedysi nič nevedelo. Aj ja by som mohol odpovedať Sokratovým „viem, že nič neviem“. Môžem tiež odpovedať – čím viac viem, tým viem menej. A podobne. Lenže tak ako je poznanie už od čias Adama utrpením, je aj našim jediným útočiskom. Práve poznanie nám ponúka možnosť, aby sme sa zmenili, aby sme sa stali sami sebou, aby sme našli pomoc v našej samote. To si myslím.

FREDERICK FORSYTH

Život je dobrodružstvo

Prvý veľký úspech priniesol Frederickovi Forsythovi (1938) román o atentáte na francúzskeho prezidenta Charla de Gaulla Deň šakala (The Day of the Jackal, 1971). Bolo by však nespravodlivé voči tomuto spisovateľovi keby sme si ho predstavili len ako autora jedného bestselleru. Forsyth napísal ďalšie nemenej úspešné romány ako napríklad Prípád Biafra (The Biafra Story, 1969), Fascikel Odessa (The Odessa File, 1972), Žoldnieri (The Dogs of war, 1974), Diabolská alternatíva (The Devil's Alternative, 1979), Žiadne stopy (No Comebacks, 1982), Štvrtý protokol (The Fourth Protocol, 1984), Vyjednávač (The Negotiator, 1989), Božia päsť (The Fist of God, 1994), Ikona (Icon, 1996), Fantóm Manhattanu (The Phantom od Manhattan, 1998), Pomstiteľ (Avenger, 2003), Afganec (The Afghan, 2006), Kobra (The Cobra, 2010), Zoznam smrti (The Kill List, 2012) a iné. Novela Pastier (The Shepherd, 1976) vyšla vo vyše 30-miliónovom náklade v dvadsiatich štyroch jazykoch sveta. Frederick Forsyth patrí medzi najúspešnejších svetových autorov, aj keď jeho tvorba si nekladie tie najnáročnejšie umelecké ciele. Ale v tom, čo píše, je nenapodobiteľný.

Frederick Forsyth mal búrlivý život. Ako mnohí iní spisovatelia aj on prešiel peripetiami života a to všetko sa odrazilo v jeho tvorbe. Bol pilotom, novinárom, poisťovacím agentom,

bol na tých miestach našej nepokojnej planéty, kde zúrili vojnové konflikty. Veľa videl a veľa zažil, aby mohol podať svedectvo o našej epoche. Žije vo veľkom vidieckom dome v Surrey so ženou Carol a dvomi synmi. Venuje sa výlučne literatúre.

• • •

Váš život, pán Forsyth, tak trochu pripomína vaše knihy; aj on je plný dobrodružstiev. Už len vaše životopisné údaje dokazujú, že ste nepokojná a dobrodružná povaha – ako hrdinovia vašich románov. Mali ste len šesťnásť rokov a škola vás prestala zaujímať, pretože ste sa chceli naučiť lietať, potom, keď ste mali sedemnásť rokov, ušli ste do Španielska, pretože ste sa chceli stať toreadorom... Stali ste sa najmladším pilotom britského kráľovského letectva a ako devätnásťročný ste sa rozhodli, že budete novinárom. Zdá sa mi, že práve v tomto období je čosi ako kľúč k pochopeniu vašej tvorby.

Nikdy v živote som si nemyslel, že v tom, čo robím, alebo čo by som chcel robiť, je niečo dobrodružné. Ako väčšina mojich rovesníkov aj ja som sa v čase dospievania dychtivo zaujímal o svet, ktorý ležal za bránami školy. Túto zvedavosť ešte zosilňovala skutočnosť, že som býval v internáte, kde vládol nemenný poriadok a ja som sa cítil obmedzený rôznymi predpismi a zákazmi. Ako chlapec som veľa čítal, knihy som priam hltal. Vtedy som sa dočítal o mnohých ľuďoch, javoch, udalostiach a miestach a želal som si všetko vidieť na vlastné oči. Jednou z kníh, ktoré na mňa mohutne zapôsobili, bola Hemingwayova kniha o býčích zápasoch Smrť popoludní. Okrem tejto knihy moju fantáziu podnecovali príbehy o hrdinských pilotoch z prvej a druhej svetovej vojny. Rozhodol som sa, že niektorú z týchto záležitostí musím stoj čo stoj uvidieť a niektorú z nich aj vyskúšať. Bolo mi jasné, že ak by som zostal v škole a študoval na univerzite, tak by som svoje plány nemohol uskutočniť. Okrem toho som sa – ako veľa mladých chlapcov – veľmi ponáhl'al. Bol som presvedčený, že

treba veľa vidieť a veľa urobiť a mám na to málo času. Tak som prerušil štúdium a zapísal som sa do kurzu pre letcov v Kráľovských leteckých silách (Royal Air Force). Po sedemnástych narodeninách som odišiel zo školy – o jeden a pol roka skôr ako ostatní – a na vine bola moja túžba vidieť svet okolo seba, ale aj nechť k akademickému štúdiu. Aj tak by sa zo mňa nikdy nestal akademik či univerzitný pedagóg, veď tráviť celý život tichým štúdiom v univerzitnej knižnici alebo niekde za katedrou, to by ma na smrť nudilo. Na moje veľké sklamanie som zistil, že mi chýba šesť mesiacov k tomu, aby ma prijali do letectva ako cvičného pilota eskadry. A tak som jednoducho odišiel do Španielska, aby som tam obliehal arény býčích zápasov a naučil sa, ako hádzať čiapku matadora, keďže sa mi to zdalo samozrejmé.

Také samozrejmé to zase nebolo.

Iste. Veď vyhľadávanie hazardných a rizikových situácií nie je priveľmi múdra vec, no je príznačná pre mladých mužov, ktorí takto túžia dokázať svoju práve odhalenú silu a mužnosť. Všetky tie experimenty s motocyklami, športovými autami, lietadlami, býkmi, jednoducho vyjadrujú bujnú radosť z toho, že sme nažive, že sme plní sily. Neodsudzujme týchto mladých mužov. Horšie však je, keď sa ich siláctvo zmení na tragédiu, čo sa, žiaľ, často stáva.

Nestali ste sa ani toreadorom, ani pilotom. Stali ste sa novinárom.

Ani jedna z týchto záľub nenahlodala moju ambíciu stať sa novinárom, stať sa zahraničným dopisovateľom a vidieť svet. Takže len čo som v Royal Air Force získal a dostal vlastné krídla pilota, letectvo ma už viac nezaujímal a začal som sa venovať novinárstvu. Táto profesia ma mala jedného dňa zaviesť – a ja som dúfal, že ma zavedie – do štyridsiatich krajín sveta a poskytne mi bohaté skúsenosti. Bolo to práve to, po čom som ako mladý muž túžil a keďže mi šťastie a osud priali, podarilo sa mi tento smäd uhasiť.

Váš život mi tak trochu pripomína bohatý osud Jacka Londona – posunutý o niekoľko desaťročí – alebo tých spisovateľov, ktorí na vlastnej koži okúsili mnohé dobrodružstvá a trápenia, aby ich potom premietli do svojej tvorby. Lenže dnešný svet sa rúti do iných dobrodružstiev ako ten Londonov: nežijeme už v ére zlata, ale nafty, uránu, ópia, terorizmu, náboženského radikalizmu. Nie je už veľa takých povolaní, v ktorých môžete zažiť klasické dobrodružstvo. Jedno však zostalo: novinárstvo. A navyše, novinárske skúsenosti môžu ovplyvniť tvorbu spisovateľa, ako to bolo aj vo vašom prípade.

Typickým príkladom, ako môže novinárska profesia ovplyvniť tvorbu spisovateľa, je papa Hemingway. Keď som sa ja začal venovať novinárstvu, nikdy som nepremýšľal o tom, že budem spisovateľom. Krátko po tom, čo som začal pracovať pre médiá, rozhodol som sa, že novinárom nezostanem pridlho. Nechcel som, aby sa zo mňa stal starý a unavený reportér, ktorý zo seba vydal všetko a zostal cynikom. Povedal som si, že novinárskej práci venujem svoje najlepšie roky, a potom s tým skončím. Čo budem robiť potom, som nevedel. Ale vtedy, keď som mal devätnásť rokov, ma to nezaujímalo. A tak je to dosiaľ. Neskôr som si myslel, že novinárstvo zanechám, keď budem mať tridsaťpäť rokov, no od novín som odišiel už ako tridsaťdvaročný. Skúsenosť, ktorú som získal novinárskou praxou, sa mi neskôr nielen zišla, ale bola pre mňa jednoducho neoceniteľná, hoci vtedy som ešte netušil, že budem písať romány. Ak sa obzerám späť, novinárstvo mi dalo tri veci, ktoré mi neskôr prišli mimoriadne vhod. Po prvé – toto povolanie ma zaviedlo na množstvo najrozmanitejších miest celého sveta a na miesta udalostí, ktoré sa odohrávali práve vtedy, keď som tam bol. Časom som bol schopný tie miesta úplne presne opísať, a to nielen ich rozmery, ale aj typickú atmosféru, vôňu, ľudí, svoje pocity. To všetko som si zapamätal, aj keď som neskôr pracoval ako poisťovací agent v istom londýnskom úrade. Po druhé – dvanásť rokov novinárskej práce, z toho osem v zahraničí, mi prinieslo veľké množstvo osobných kontaktov. Spoznal som najrozmanitejších ľudí, od najvyššie postavených až po najväčších chudákov, od vysoko vá-

žených až po ľudí mimo zákona. Boli to kontakty, ktoré sa mi opäť zišli, keď som písal svoje romány. A po tretie – práca novinára ma naučila hľadať informácie. Od dobrého reportéra koniec koncov nemôžete čakať, že bude každú informáciu nosiť v hlave. No vždy by mal vedieť, kde túto informáciu hľadať, u koho ju hľadať a ako ju získať.

Ako novinár, korešpondent agentúry Reuters i BBC, ste pôsobili v Paríži, Bruseli, Madride, v Nemecku – východnom i západnom, aj v Československu. Vy sám ste sa vyjadrili, že byť novinárom „je jediné povolanie, o ktorom som sa domnieval, že mi umožní písať, cestovať a byť pánom svojho času“. Namiesto by teda bola otázka, či sa vám vaše predpoklady o novinárskom povolaní splnili a či vám novinárstvo umožnilo písať, cestovať a byť pánom svojho času...

Vcelku áno. Môj život sa mi páčil. Život novinára je v istom zmysle dobrodružstvo. Tie prechody z nečinnosti k extrémnemu vypätiu a krkolomnému pracovnému tempu – čo je vlastne život reportéra – vyhovovali môjmu temperamentu oveľa viac ako rutina, ako nemenná každodenná práca. Mal som možnosť veľa cestovať (na trovy redakcie, pretože vlastné peniaze som nemal) a to mi umožnilo písať o tom, čo som videl na vlastné oči. Páčilo sa mi to tempo, tá rôznorodosť, to napäté súperenie s konkurenčnými novinami a agentúrami, to vyzývavé odhaľovanie vecí, ktoré by byrokrati a predstavitelia mocenských aparátov chceli radšej skryť. Tou nezmazateľnou a ničivou stopou, ktorú vo mne novinárstvo zanechalo, bol môj neskorší skepticizmus. Ako väčšina mladých ľudí, aj ja som mal mnoho ilúzií. Novinárstvo ma však naučilo – tým, že mi ukázalo, čo sa skutočne odohráva – že väčšina mladických ilúzií sú len sny. Keď som mal okolo tridsaťpäť rokov, naučil som sa skepticky pozeráť na vyhlásenia vplyvných, bohatých, privilegovaných a ambiciózných ľudí, ktorí tvrdili, že pôsobia len preto, aby slúžili a pomáhali nám všetkým. Za tie roky som prišiel na to, že títo ľudia zvyčajne slúžia a pomáhajú predovšetkým sebe.

Hoci už nepracujete pre noviny a od vašich novinárskych čias uplynulo veľa rokov, zaiste prácu novinárov aj ďalej sledujete. Všetličo sa odvtedy zmenilo, ale jedno zostáva to isté: riziko, až smrteľné nebezpečenstvo, ktoré novinári v krízových oblastiach podstupujú.

Veľmi si vážim prácu novinárov, najmä tých, ktorí pôsobia v krízových oblastiach a denne riskujú svoje životy, aby pravdivo informovali svojich čitateľov či divákov o vojne, násilí, terorizme. Takýchto krízových miest je na svete stále veľa a pribúdajú ďalšie. Nie je ľahké zachovať si nezávislý pohľad na udalosti a javy v takýchto krízou zmietaných častiach sveta, pretože aj novinár – hoci by sa mohol tváriť akokoľvek nezávisle – je v mnohých ohľadoch determinovaný svojím šéfredaktorom, ten zase majiteľom, ten zase vládou, a tak ďalej. Ale aj v tomto reťazci nezávislej závislosti sa nájdú statoční novinári, ktorí pravdivo informujú o tom, čo videli a zažili. Štatistiky sú neúprosne, každý rok po celom svete zomierajú novinári a autoritatívne, diktátorské vlády na novinárov, domácich či zahraničných, doslova poľujú. Napriek tomu sa šírenie slobody prejavu nedá zastaviť, iba dočasne eliminovať, pravda skôr či neskôr vyjde najavo. Títo novinári si zaslúžia môj najväčší obdiv a úctu. Platí to však aj o tých odvážnych a investigatívnych novinároch, ktorí pracujú v krajinách, kde je síce demokracia, no napriek tomu narážajú na skorumpovanú políciu a justíciu, na rôzne druhy mafii a záujmových skupín, no aj na ambiciózných politikov, ktorí majú nielen sklony k sebaláske, ale aj k autoritatívnemu konaniu. Na druhej strane sa treba zmieniť aj o novinároch, ktorí kazia meno celej žurnalistickej obci, teda tých plytkých a hlúpych bulvárnych škrabákov, ktorých jedinou úlohou je vyhrabať nejaký škandál a ako šakal sa živiť odpadkami.

Nadviažem na to, o čom hovoríte. Začiatkom roku 1968 ste odišli ako dopisovateľ BBC do Biafry, v juhovýchodnej Nigérii, kde vtedy zúrila nemilosrdná vojna. Kmeň Ibov chcel získať nezávislosť, ale vládne jednotky jeho odpor krvavo potlačili. Biafra je ďalšie veľké

dobrodružstvo vášho života. Po osemnástich mesiacoch ste sa vrátili z Nigérie s prvým rukopisom Prípad Biafra. Zaujímalo by ma, aké pohnútky vás viedli k tomu, aby ste podali svedectvo o Biafre?

Biafra bola veľkým zvratom v mojom živote. Pôvodne som tam išiel takmer proti svojej vôli, vyslal ma tam môj vtedajší zamestnávateľ, rozhlasová spoločnosť BBC. Desať týždňov po mojom pôsobení v Biafre ma však zavolali späť a oficiálne mi oznámili, že moje spravodajstvo bolo nevyrovnané. Prekvapilo ma to a prečítal som si všetky správy ešte raz, slovo za slovom. Potom mi ktosi dôverne povedal, že moje správy neboli tým, „čo sa žiadalo“. Protestoval som a tvrdil, že to boli pravdivé údaje, ktoré som videl na vlastné oči. Nakoniec som prišiel na to, že BBC chcela počuť len jednu verziu udalostí, verziu oficiálnej nigérijskej vlády. Neskôr samozrejme vysvitlo, že Whitehall a Westminster tajne podporovali nigérijského diktátora a jeho plán „bleskového víťazstva“. Uvedomil som si, ako veľmi nenávidím „dirigované správy“ a ak by sa moja práca mala riadiť týmito direktívami, radšej ju zanechám. Tak som aj urobil, pričom som si zničil kariéru a zapísal som sa do čiernej knihy riadiaceho centra našej krajiny. Neskôr sa celá záležitosť vysvetľovala tak, že som spolupocítil s obyvateľmi Biafry. Nebol som to však ja, kto hodil žreb na začiatku občianskej vojny... Mojm zločinom bolo, že som z duše nenávidel to sprisahanie ticha okolo udalostí a riadenie správ, ktoré vyhovovalo hŕstke politikov a štátnych úradníkov, ktorí sa pustili do tajnej zámorskej politiky bez toho, aby o tom informovali vlastný ľud. Do Biafry som sa potom vrátil ako nezávislý novinár (vo februári 1968) a zostal som tam takmer dva roky. A podarilo sa mi, spolu s ostatnými novinármi, nadvihnúť pokrievku nad skutočnými udalosťami a odhaliť úplnú podporu britskej vlády diktátorovi Gowonovi, tajné dodávky zbraní do Biafry a konečný dôsledok toho všetkého: milión detí v Biafre zomrelo od hladu. V čase, keď som opúšťal poslednú enklávu týchto hrdinských, no na záhubu odsúdených ľudí, bolo to na Vianoce 1969. Znechucovalo ma vraždenie a zároveň pokrytectvo na najvyšších miestach. Ešte predtým, ako som uverejnil Prípad Biafra, rozho-

dol som sa, že len čo mi to finančná situácia dovoľí, skončím s novinárstvom načisto a budem si hľadať prácu v hocakej inej oblasti. V tom čase mi to financie nedovolili, bol som na mizine. Tak som si 1. januára 1970 sadol a začal som písať Deň šakala – naozaj s jediným úmyslom: zarobiť si zopár funtov.

Táto kniha vám však nezarobila zopár funtov, ale priniesla vám svetový úspech. Deň šakala preložili do mnohých jazykov, kniha sa stala ozajstným bestsellerom a nakrútili podľa nej vzrušujúci film. Kniha o neúspešnom atentáte na francúzskeho prezidenta Charla de Gaulla, o zákulisí Organizácie tajnej armády (Organisation de l'armée secrète – O.A.S.), sveta profesionálnych vrahov, francúzskej polície i vlády, je napísaná s vynikajúcim zmyslom pre akciu, dobrodružstvo a dejový spád. Úspech vás zrejme zaskočil, no nielen to: zmenil od základu váš život, vašu literárnu činnosť.

Myšlienka napísať Deň šakala sa zrodila z chýry, ktorý sa rozniesol parížskym podsvetím v roku 1963, a síce, že Organizácia tajnej armády si najala vraha, aby zavraždil prezidenta Charla de Gaulla. Nemyslím si, že by to táto organizácia urobila, alebo o tom vôbec uvažovala. Tá myšlienka ma však zaujala. Pohrával som sa s ňou, špekuloval s možnosťou – čo ak? Šesť rokov som túto myšlienku nosil v hlave, no nikdy som vážne nemyslel na to, že o tom napíšem príbeh. Až keď som bol na mizine a nemal som z čoho žiť, opäť som sa k myšlienke vrátil. Zdalo sa mi, že je to zaujímavá téma, tým skôr, že som už prečítal niekoľko vyslovene hlúpych „dobrodružných kníh“, ktoré som zvyčajne naslepo vybral v niektorom stánku s knihami na letisku. Premýšľal som: ak sa vydávajú takéto knihy, prečo by nemohli vydať aj môj? Čo sa týka spôsobu písania, jednoducho som si sadol a napísal knihu. Pravdaže, niečo som si musel naštudovať. Ako podkladový materiál mi slúžila najmä moja pamäť, niekoľko stránok získaných údajov, odchody vlakov a mapa parížskych ulíc. Takmer všetko, čo sa nachádza v knihe, sa zakladá na skutočnosti, na určitej udalosti alebo určitej osobe, ktorú som videl alebo po-

znal. Iba som to trochu pomiešal a príbeh, ktorý som nosil v hlave, som usporiadal v novom poradí. V knihe som šťastí pomenil mená, dáta, miesta a následnosti, no tie veci, ktoré sa dali overiť podľa historických dokumentov, som presne zachoval. A tak čitatelia neboli vždy schopní rozlíšiť, čo je pravda a čo výmysel.

Trochu som na rozpakoch, ak mám určiť žáner tejto knihy: je to literatúra faktu, dobrodružný román, politic-fiction, či beletria? Deň šakala má niektoré znaky literatúry faktu, opiera sa o spoločenské a historické reálie, no jej kompozícia, zmysel pre epiku i psychologizácia zase prezrádzajú beletristické postupy.

Myslím, že na tomto mieste sme sa neporozumeli. Jednoducho neviem. Ako vravím: použil som istú tému, fiktívny príbeh som zasadil do historického pozadia a príbeh som rozvíjal ďalej. Zdalo sa mi, že ak niekto píše o francúzskom prezidentovi z roku 1963, je zbytočné ho nazývať hoci prezident Dupont, keď celý svet vie, že je to prezident Charles de Gaulle. Takže ak je správne nazvať francúzskeho prezidenta pravým menom, prečo neurobiť to isté s ministrom vnútra? Prečo neurobiť to isté so šéfom polície? Prečo nesituovať poradné schôdzky do tej miestnosti, kde sa skutočne konali? Prečo neopísať dekoráciu tej miestnosti? Takýto postup sa mi zdal logický. Skúste napísať, že policajným autom je renault, keď v skutočnosti je to citroën a väčšina ľudí vie, že nemáte pravdu. Ak raz stratíte dôveru čitateľa v takejto drobnosti, stratili ste jeho dôveru vo zvyšnú časť knihy. Ale ak to, čo pozná ktorýkoľvek čitateľ, bude pravdivé, potom uverí aj ďalším veciam, o ktorých budete písať a ktoré čitateľ nepozná.

Vášmu spisovateľskému naturelu je teda rovnako blízka literatúra faktu, ale aj beletria a lyrika. Čitateľov o tom presvedčila vaša novela Pastier, príbeh o zablúdenom lietadle, príbeh tak trochu inšpirovaný Saint-Exupérym. V tejto novele cítiť priam metafyzické prvky, clivú mystiku, takmer absurdnosť, no aj kus dobrodružstva. Beletriou napokon možno nazvať aj ďalší váš román o Biafre Žoldnieri.

Pastier – príbeh o stratenom pilotovi, ktorý spomínate, bol akým-si únikom od môjho zvyčajného štýlu. Nebolo v ňom násilie, ani vydieranie, ani špionáž. Bol to príbeh, ktorý sa snažil vyvolať istú náladu, atmosféru a nie stupňovať dej. Tak som zmenil spôsob písania. Autor by mal prispôbiť tempo a štýl prózy téme. Väčšina mojich diel – napínavé dobrodružné príbehy – má naratívnu povahu. Niet v nich času na dlhšie opisné pasáže, na zdĺhavé rozhovory, na romantiku alebo vyvolávanie nálad. Takže tempo prózy je rýchle – ako dej. Niekedy, nie však často, píšem aj niečo iné, trochu pomalšie a vtedy si dovoľím venovať väčší priestor na vykresľovanie atmosféry a nálady. Keď som si sústreďoval myšlienky na tému a na napísanie Pastiera, prichádzali Vianoce. Atmosféra bola tak trochu romantická a sentimentálna, ja som spomínal na moje krátke pôsobenie vo vojenskom letectve, to všetko mi vrátilo obrazy z letiska, hangárov, strojov, mechanikov. Chlapi sa občas zhovárali o tom, že vo vzduchu, vysoko nad zemou, vidia príznaky, staré stroje, v kabínach pilotov, ktorí dávno zahynuli vo vojne... A zrazu bol príbeh na svete! Zablúdenému vojenskému lietadlu, práve na Vianoce, pomohla stará vojenská stíhačka, ktorá sa náhle, ako duch, zjavila na oblohe a navigovala stratené lietadlo na domovské letisko. Netušil som, že tento tak trochu sentimentálny príbeh bude mať taký obrovský úspech... Tridsať miliónov výtlačkov! Čo sa týka môjho tretieho dobrodružného románu *Žoldnieri*, aj on sa zakladal prevažne na skutočnosti, tak ako ostatné romány, hoci mnoho mien som musel zmeniť, aby som sa vyhol súdnemu pojednávaniu. Krajina Zangoro bola vlastne trochu zamaskovaná rovníková Guinea. Šialený, sadistický diktátor bol skutočnou osobou. Teda nie Biafra. Všetci mecenáši, okrem Shannona, boli do istej miery obrazmi štyroch jestvujúcich osôb, ba aj Shannon bol zmiešaninou skutočných ľudí. Detailné opisy pašovania zbraní, čierneho trhu, podvodníckych spoločností, poslušných korporácii – to všetko som opísal presne tak, ako to bolo v skutočnosti. Dokonca aj zápletky – ako zvrhnúť diktátora a na jeho miesto nasadiť umierneného demokratického vodcu – nebola ďaleko od pravdy.

Medzi vaše najpozoruhodnejšie diela patrí román Fascikel Odessa, dobrodružný príbeh s témou pátrania po nacistických vojnových zločincoch. Je to téma, ktorá ani po rokoch nestráca nič zo svojej naliehavosti a aktuálnosti. Tým skôr, že neonacizmus je aj v súčasnosti v mnohých odnožiach prítomný v spoločnosti aj v politike.

Román Fascikel Odessa treba brať ako môj druhý román, no v určitom zmysle bol prvý. Keď som s ním začínal, nemal som predstavu, o čom budem písať a musel som čeliť neúprosnému tlaku uzávierky. Prv ako Deň šakala dosiahol vrchol komerčného úspechu, londýnski vydavatelia so mnou podpísali dohodu, že napíšem ďalšie dva romány a odovzdám ich do určitého termínu. Na jar roku 1971 som sa tak ocitol v situácii, že som musel napísať román, o ktorom som – na rozdiel od Šakala – nemal ani najmenšiu predstavu. Potreboval som tému, ktorá by bola príťažlivá pre mňa i pre čitateľa. Narazil som na správu o pátraní po nezvestnom vysokom nacistickom vodcovi. Cítil som, že za občasnými titulkami v novinách o zajatí a súdnom pojednávaní s týmito ľuďmi sa musí skrývať celý svet tajných operácií, istý druh utajenej vojny medzi pátračmi a prenasledovanými. A mal som pravdu. Čím hlbšie som sa ponáral do skúmania, tým výnimočnejšie sa stávali skutočné príbehy, ktoré som objavil. Tak ako pri písaní Šakala, aj teraz som sa čo najväčšmi držal skutočnosti. Dvadsaťpäť rokov po vojne skutočne existovala organizácia pod názvom ODESSA, egyptský raketrový systém skutočne vypracovali v spolupráci s bývalými nacistickými expertmi a Eduard Roschmann bol autentickou postavou. Čo sa týka archívnych záznamov, tie sú roztrúsené na rôznych miestach. Niektoré ma zaviedli do západného Berlína, niektoré do Ludwigsburgu, iné do Viedne. Keď sa obzriem späť, povedal by som, že vyše päťdesiat percent materiálu je v tejto knihe pravdivého, no ako predtým a potom aj neskôr som fakty a fikciu premiešal tak dôkladne, že ťažko oddeliť jeden prvok od druhého.

Pohľad na vašu tvorbu hovorí o tom, že sa venujete aktuálnym témam, ktoré prinášajú moderné dejiny ľudstva, že vždy viete vystihnúť tie páľčivé a neuralgické body, ktoré trápia našu planétu. V tomto zmysle nezapriete, že ste boli kedysi novinárom a pozorne ste sledovali dianie vo svete. Ale vaše ďalšie diela nie sú žiadnou publicistikou či literatúrou faktu; zostávate verný beletristickej fikcii. Len stručne pripomeniem, že romány Vyjednávač, Božia päť, Afgánec či Kobra, sú výsostne aktuálne témy, ktoré v reálnom a konkrétnom čase znepokojovali svetové spoločenstvo. Je až zarážajúce, ako si vyberáte tieto témy. V čom to je, ako to robíte?

Pravdu máte čiastočne v tom, že som bol kedysi novinárom a že vo mne je stále aktívny akýsi novinársky inštinkt či intuícia. No nie je to len v tom. Pozorne sledujem, čo sa vo svete deje, nie som ľahostajný a pasívny, neuzavrel som sa do svojho relatívneho blahobytu. Trápia ma choroby tohto sveta, prežívam ich takmer ako osobnú krivdu. Žiada sa mi, aby som sa ako spiso-
vateľ vyjadril ku všetkému zlému a skazonosnému, čo nás ohrozuje. Okrem toho si uvedomujem, že sú to nosné témy pre literatúru, ktorú píšem. Takže v spojení týchto aspektov máte odpoveď na otázku – ako a prečo. Moje knihy majú vysoké náklady, vychádzajú po celom svete, a tak si neskromne myslím, že okrem čitateľského zážitku, napätia, dokážem aj upozorniť na veľa rakovinových nádorov, ktoré zožierajú organizmus ľudstva. Neponúkam terapiu, len diagnostikujem. Aspoň stručne sa vyjadrím ku knihám, ktoré spomínate. V románe Vyjednávač som reagoval na historické zbližovanie medzi Sovietskym zväzom a USA. Pre svetové spoločenstvo vtedy ožila nádej, že je možné vymaniť sa zo stereotypov pretrvávajúcej studenej vojny a supervelmoci sa môžu dohodnúť na princípoch mierového spolunažívania. Ale mierové aktivity Gorbačova a Reagana sa nepáčili vplyvným ľuďom v zákulisí svetovej politiky – z jednej i druhej strany. Preto sa snažili tento proces zabrzdiť a zvrátiť. Vymyslel som si príbeh o únose prezidentovho syna, ktorý mal slúžiť na vydieranie a na to, aby sa proces uvoľňovania znemožnil. Historický rámec tohto príbehu je známy a poslužil mi ako

pozadie únosu, ktorý sa nikdy neuskutočnil, no mohol som ilustrovať protichodné tendencie v politike. Roky deväťdesiate mi zase ponúkli veľkú tému: obsadenie Kuvajtu a následne vojnu v zálive. Myslím si, že to bol pre mňa ako autora šťastný výber, pretože Irak sa stal ohniskom napätia a to ohnisko sa rozširovalo aj do okolitých krajín. Takže opakuje sa model z mojich predošlých knížiek: reálny historický rámec, konkrétni politici, konkrétna situácia a do tohto rámca vstupujú vymyslené postavy. Vtedy hrozilo, že Saddám Husajn použije chemické alebo bakteriologické zbrane, tajné služby mali informácie – ukázali sa ako nepravdivé – že Husajn disponuje aj jadrovými zbraňami. Môj hrdina, tajný agent Mike Martin sa pokúsil odhaliť skutočný potenciál irackého diktátora. Toho istého agenta som poslal do Afganistanu, Pakistanu, do niektorých arabských krajín v románe *Afganec*. Mike Martin sa postaví proti Izmathovi Khanovi, väzňovi s Guantánama, ktorý je jedným zo skúsených veliteľov Talibanu. Usám bin Ládin pripravoval ďalší veľký teroristický útok, tajný agent sa infiltroval do štruktúr al Káidy, aby útok prekazil. Metóda práce sa od vydania *Šakala* nezmenila: musel som si naštudovať množstvo reálií a informácií o pozadí al Káidy, o situácii v Afganistane a Pakistane, o sociálnych a politických pomeroch v týchto – aj ďalších – islamských krajinách. Situáciu som mal relatívne zjednodušenú aspoň v tom zmysle, že prístup k faktom bol vďaka informačným sieťam širší a aj rýchlejší. Ale to podstatné, teda príbeh, postavy, charaktery, opis prostredia, analýzy – to už je, ako sa vraví, autorská licencia. Dlhodobo ma zaujímal aj ďalší vážny problém – to sú drogy. Je to problém oveľa vážnejší ako by sa zdalo, dokonca si myslím, že drogy sú väčší problém ako vojny, terorizmus a náboženský fanatizmus. Je to tichý vrah. Desiatky tisíc najmä mladých ľudí zomierajú po užití drog, stávajú sa závislými, páchajú zločiny, ničia sebe aj iným životy. V zákulisí drogových kartelov sa točia miliardy a miliardy, ktoré by sa dali využiť na zlepšenie sociálnej situácie ľudstva. Vlády si s tým nevedia rady, zaiste aj preto, že sa v nejednom prípade samy podieľajú na ziskoch. Román Kob-

ra je pokusom vlády USA, už na čele s prezidentom Barakom Obamom, zničiť svetový trh s kokaínom. Vláda vyčlení až dve miliardy dolárov a poverí špecialistu na boj proti drogám Paula Deverauxa, aby riadil tajnú operáciu proti kokaínovému kartelu a aby zastavil narkobarónov. Aj keď je táto operácia dobre naplánovaná a začala sa úspešne vyvíjať, napriek tomu sa nedokončí: jej úspechu zabráni politické rozhodnutie! Nie je to čistá fikcia, tak to naozaj funguje. Tento príbeh sa odohráva na viacerých miestach, od brazílskych pralesov, cez Guineu-Bissau, do bogotských chudobných barrios, až do luxusných washingtonských kancelárií. Vlády síce proti drogám bojujú, ale súčasne na tejto vojne profitujú. Je to neriešiteľná situácia, hoci stojí životy miliónov ľudí.

Často sa vraciate k inej vážnej téme a ako sa zdá, neriešiteľnej: je to náboženský fanatizmus, terorizmus, útoky islamských radikálov na nevinných ľudí. Podrobne o tejto téme hovoríte v knihe Zoznam smrti, pričom používate takmer rovnaký dejový a kompozičný pôdorys ako v predošlých dielach – čiže spoločenské reálie, v ktorých sa pohybujú čiastočne vymyslené postavy, čiastočne ľudia, ktorí skutočne existujú. Mohli by sme povedať, že táto téma – terorizmus a islamský radikalizmus – je tou najväčšou hrozbou, akej ľudstvo čelí.

Zaiste, ale nezabudnime prirátat hrozbu jadrového konfliktu a ekologickej katastrofy, potom sú terorizmus a náboženský fanatizmus najväčšími hrozbami pre našu civilizáciu. V jednom zo štátov USA (Virgínia) sídli špeciálny úrad, Technical Operations Support Activity (TOSA), ktorý nie je pod kontrolou Kongresu a má špeciálnu úlohu: registrovať potenciálnych teroristov, sledovať ich a prípadne dávať pokyn na ich likvidáciu. To je reálna inštitúcia, a ako nasvedčuje jej delikátne poslanie, musí pracovať v utajení. Agenti TOSA sa pravidelne radia s prezidentom USA a po konzultácii s ním tento zoznam menia a dopĺňajú. Je to naozaj zoznam smrti, pretože na teroristov, ktorí sa ocitnú